

УДК 378:63-057.875

А.І. КУБАТКО

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

© Кубатко А. І., 2019

<http://orcid.org/0000-0019-2341-1303>

<http://doi.org/10.34142/2312-2471.2019.62.12>

У статті розкрито провідну роль фізичної підготовки у формуванні культури здоров'я фахівців-економістів у закладах вищої освіти. Показано, що саме від неї залежить рівень сформованості знань та вмінь у галузі охорони здоров'я, мотивів збереження здоров'я як психофізіологічної основи успішної професійної діяльності. Обґрунтовано, що в основу вирішення проблеми мають бути покладені активність, зв'язок з майбутньою професійною діяльністю, творчість, інформаційна забезпеченість і безперервність формування культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі прикладної фізичної підготовки. Для визначення критеріїв і показників описано сутність культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей як інтегральної характеристики якостей фахівця, структурними компонентами якої є світоглядний, когнітивно-праксеологічний та особистісний компоненти. Відповідно компонентів культури здоров'я виділено критерії сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей: аксіологічний, гносеологічний та поведінковий. Аксіологічний критерій характеризує світоглядний компонент культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Гносеологічно-діяльнісний критерій характеризує когнітивно-праксеологічний компонент культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Поведінковий критерій характеризує особистісний компонент культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Для кожного критерію сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей визначено показники, що характеризують рівні (пасивний, елементарний, базовий, високий) її формування: аксіологічний (показник – мотивація здорового способу життя), гносеологічно-діяльнісний (показники – обізнаність у галузі культури здоров'я, здатність оцінювати стан здоров'я, фізичну культуру та навички здоров'я) та поведінковий (показниками є емоційно-вольова регуляція та прагнення до саморозвитку) показники.

Ключові слова: культура здоров'я, майбутні фахівці економічних спеціальностей, прикладна фізична підготовка, критерії, показники, рівні.

Kubatko A. I. Criteria, Indicators and Levels of Health Culture Formation for Future Specialists of Economic Specialties

The leading role in health culture formation of specialists in economics in higher education belongs to applied physical training. It should develop knowledge and skills in the field of health care, motivate maintaining health as a psycho-physiological basis for successful professional activity. At the same time, the analysis of educational programs and the content of applied physical training showed, along with the mandatory physical education courses, the availability of sectional classes in various sports, the lack of systematic formation of future specialists in economic specialties of health culture as a set of knowledge about its components, strengthen and restore it. In determining the criteria, we took into account that the health culture of future specialists in economics is an integrated characteristic of the qualities of the specialist, the structural components of which are worldview, cognitive-praxeological and personal. According to these components, we have identified the following criteria for the formation of health culture of future specialists in economics: axiological, epistemological and behavioral. For each criterion of the health culture of future specialists in economic specialties, we have identified indicators that characterize its formation. The article describes the levels of health culture of future specialists in economics (passive, elementary, basic, high), for which the following criteria are developed: axiological (the indicator is the motivation of a healthy lifestyle), epistemological-activity (the indicators are awareness in the field of health culture, the ability to assess health status, physical culture and health skills) and behavioral (the indicators are emotional and volitional regulations and the desire for self-development).

Key words: *health culture, future specialists of economic specialties, applied physical training, criteria, indicators, levels*

Постановка проблеми. Розвиток інформаційних технологій і засобів сприяв світовій глобалізації, завдяки якій економіка багатьох країн, у т.ч. України, переорієнтовується на автоматизоване виробництво товарів і послуг. Зазначене вимагає відповідної підготовки фахівців економічних спеціальностей: затребуваними стають навички роботи з інформаційними системами, базами даних та уміння опрацьовувати інформацію, здійснювати її критичний аналіз, моделювати процеси, прогнозувати наслідки, проводити математичні розрахунки тощо.

Водночас такі дії потребують тривалого перебування за монітором комп'ютера, максимальної концентрації, частого нервово-емоційного напруження через стресові ситуації, що негативно позначається на здоров'ї фахівців економічних спеціальностей: погіршення фізичного та психологічного самопочуття, поява емоційного виснаження, професійних деформацій, деструкцій, і, як наслідок, виникнення захворювань серцево-судинної і нервової систем, зниження якості зору та ін. Ураховуючи те, що успішність у роботі, професійне довголіття, якість виконуваної роботи напряму залежать від стану

здоров'я фахівця, проблема сформованості культури здоров'я набуває професійно орієнтованого ракурсу.

Провідна роль у формуванні культури здоров'я фахівців економічних спеціальностей у закладах вищої освіти належить прикладній фізичній підготовці, що має формувати знання і вміння у галузі охорони здоров'я, мотиви збереження здоров'я як психофізіологічної основи успішної професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У роботах таких науковців, як Ю. Бойчук [1], Б. Долинський [3], Ю. Лянной [7], О. Міхеєнко [8], М. Носко [9] та ін., наголошується на важливості здоров'язбереження, удосконаленні навчальних планів професійної підготовки фахівців з метою їх орієнтації на формування знань про здоров'я та умінь його зберігати й відновлювати, формування різних аспектів культури здоров'я та здорового способу життя студентів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас аналіз освітніх програм та змісту прикладної фізичної підготовки засвідчив поряд з обов'язковістю курсів фізичної культури, доступністю секційних занять різними видами спорту відсутність системного формування у майбутніх фахівців економічних спеціальностей культури здоров'я як сукупності знань про його складові, способи й методи збереження, умінь його зміцнювати й відновлювати.

В основу вирішення проблеми формування культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі прикладної фізичної підготовки мають бути покладені активність, зв'язок з майбутньою професійною діяльністю, творчість, інформаційна забезпеченість і безперервність формування культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі прикладної фізичної підготовки. А для визначення ефективності моделі формування культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі прикладної фізичної підготовки необхідно розробити критеріальну базу дослідження.

Мета статті – схарактеризувати критерії та показники сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі прикладної фізичної підготовки, виділити рівні сформованості такої культури.

Виклад основного матеріалу. Під час визначення критеріїв ми враховували, що культура здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей є інтегрованою характеристикою якостей фахівця, структурними компонентами якої є світоглядний, когнітивно-праксеологічний та особистісний. Відповідно до цих компонентів ми виділили такі критерії сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей: аксіологічний, гносеологічно-діяльнісний та поведінковий. Для кожного критерію культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей ми визначили показники, що характеризують його сформованість.

Аксіологічний критерій характеризує світоглядний компонент культури

здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Його показником є сформованість у студентів *мотивації до здорового способу життя*.

Під час оцінювання сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей до стійкої мотивації відносили усвідомлене ставлення до оволодіння нею, професіоналізм у практичній здоров'язбережувальній діяльності, творчий підхід до вирішення проблем здоров'я [4, с. 102]. Серед здоров'язбережувальних цінностей Н. Добротіна [2] виділяє самодостатні та інструментальні цінності.

Самодостатні цінності знаходять своє вираження в меті здоров'язбережувальної діяльності, що пов'язана з розвитком особистості в процесі самооздоровлення, розвитку здоров'язбережувальної свідомості. Інструментальні цінності передбачають оволодіння теорією (нормами, принципами) і технологією (способами, прийомами) здоров'язбережувальної діяльності, що складають основу професійної підготовки.

Цінності здоров'язбережувальної діяльності забезпечують суспільну значущість та престиж здоров'язбережувальної діяльності, зацікавленість нею, визнання та підтримку її колективом, можливість здійснювати збереження здоров'я, створювати здоров'язбережувальне освітнє середовище у ЗВО, можливість самоствердження та професійного зростання.

Позитивна мотивація до здорового способу життя є важливим показником сформованості культури здоров'я фахівців економічних спеціальностей [6, с. 5]. До мотивів здорового способу життя можна віднести такі: соціальні мотиви (стосуються охорони здоров'я суспільства в цілому); здоров'язбережувальні мотиви (стосуються безпосередньо здоров'язбережувальної діяльності, наприклад, розуміння студентом змісту здоров'язбережувальної діяльності, здатність самостійно формулювати і розв'язувати проблеми здоров'я); мотиви особистісного розвитку (володіння собою, можливість реалізувати свій творчий потенціал під час здоров'язбережувальної діяльності).

Гносеологічно-діяльнісний критерій характеризує когнітивно-праксеологічний компонент культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Показниками цього критерію є: *обізнаність у сфері культури здоров'я; уміння оцінки стану здоров'я; фізкультурно-оздоровчі вміння*.

Обсяг і повнота знань про здоров'я та способи його збереження, здатність використовувати знання, уміння і навички, набуті у період навчання для збереження здоров'я під час професійної діяльності і в повсякденному житті є важливою передумовою формування культури здоров'я фахівців економічних спеціальностей, оскільки вони є основою для формування умінь і навичок збереження здоров'я, моральних переконань, естетичних поглядів і здоров'язбережувального світогляду.

Знання та правильно обраний процес їх засвоєння є передумовою розумового розвитку фахівця економічних спеціальностей. Будучи складовою частиною здоров'язбережувального світогляду людини, знання визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди, переконання, вольові риси і є однією

із умов розвитку здібностей та інтересів [10].

Гносеологічно-діяльнісний критерій також відображає систему здоров'язбережувальних умінь, які є результатом якісного розвитку здоров'язбережувальних знань, інтересів, переконань і мотивів. Уміння – це система практичних і розумових дій, необхідних для зіставлення здоров'язбережувальної інформації з діями та використання здоров'язбережувальних знань.

Поведінковий критерій характеризує особистісний компонент культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Показниками цього критерію є: *емоційно-вольова регуляція; прагнення до саморозвитку.*

Індивідуально-психологічні та духовні якості важливі для майбутнього фахівця економічних спеціальностей, зокрема, такі: відповідальність, емоційно-вольова стійкість, вимогливість, дисциплінованість, висока працездатність, високий рівень адаптаційних можливостей організму [5, с. 195]. Ці якості особистості дозволяють ефективно здійснювати саморозвиток й самоудосконалення майбутнього фахівця економічних спеціальностей, сприяють творчому підходу до здоров'язбережувальної діяльності та досягненню її максимальної ефективності й результативності.

Ступінь розвитку показника характеризує рівень. У наукових дослідженнях приділяється значна увага проблемі вивчення рівнів, за якими можна визначити сформованість знань, умінь, компетентностей тощо [7; 10]. Узагальнюючи різні підходи до визначення рівнів сформованості результатів навчання, ми виокремили чотири рівні сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей: пасивний, елементарний, базовий, високий.

Пасивний рівень сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей характеризується несформованим ціннісним ставленням до свого здоров'я та здоров'я інших людей; відсутністю стійкої мотивації до оволодіння культурою здоров'я, засвоєння норм і правил збереження здоров'я; обмеженим запасом знань про здоров'я та способи його збереження, відсутністю їх творчого переосмислення та невмінням перенести у практичну площину, несформованістю знань про методи пізнання та способи діяльності, відтворенням тільки готових знань; несформованістю умінь і навичок збереження здоров'я, пасивністю при використанні здоров'язбережувальних знань, здатністю діяти лише за інструкцією.

Обсяг відповідних знань у цілому явно недостатній, щоб розбиратися в певних відносинах, знання часто є поверхневими, вибірконими, майже несистематизованими. Такі студенти визначаються відсутністю прагнення до оволодіння новими способами діяльності, переважанням почуттів невпевненості, байдужості і сумніву; несформованістю індивідуально-психологічних та духовних якостей, важливих для майбутнього фахівця економічних спеціальностей, неусвідомленням їх значення під час професійної діяльності; нездатністю до самоосвіти і самовдосконалення; нерозвиненістю рефлексивного мислення, нездатністю до самоконтролю та неадекватною

самооцінкою своєї діяльності.

Елементарний рівень сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей характеризують прийняття цінностей здоров'язбереження лише в окремих ситуаціях; ситуативний інтерес до культури здоров'я та ситуативна мотивація до оволодіння нею; сформованість знань про здоров'я та способи його збереження, здатність їх використовувати. Студенти, що мають цей рівень вважають, що вивчати основи здорового способу життя їм необхідно для загального розвитку, а не підготовки до професійної діяльності. Такі студенти мають різносторонній, але різко окреслений, вибірковий інтерес до основ здорового способу життя. Знання основ здорового способу життя достатні, проте у деяких випадках ціннісно неусвідомлені.

Студенти, що характеризуються цим рівнем культури здоров'я, мають уміння і навички збереження здоров'я, які виявляються в типових ситуаціях, виконання поставлених завдань переважно за інструкцією чи алгоритмом; адекватне орієнтування в ситуаціях, пов'язаних із збереженням здоров'я, відсутність прагнення до оволодіння новими способами та прийомами діяльності, дефіцит оригінальних рішень; слабо сформовані усвідомлення значущості особистісних якостей під час професійної діяльності.

Для *базового рівня* сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей характерним є усвідомлення важливості збереження здоров'я, ціннісне ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей; стійкий інтерес та мотивація до формування культури здоров'я й подальшого її удосконалення; сформованість системи знань про здоров'я та способи його збереження, міцність і повнота знань, впевненість в їх істинності, ефективне використання знань; ґрунтовне володіння уміннями і навичками збереження здоров'я під час професійної діяльності і в повсякденному житті, здатність застосовувати відомі способи діяльності у нових умовах.

Окремо нами виділено також *високий рівень* сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей. Студенти, які мають цей рівень, займають певним видом спорту, відвідують спортивні секції, гуртки, тренажерні зали, часто мають звання кандидата в майстри спорту або навіть майстра спорту. Таких студентів характеризує глибокий і всебічний ступінь освоєння понять і категорій. Знання основ здорового способу життя у них ціннісне, усвідомлене. На основі здобутих знань такі студенти можуть швидко й ефективно вирішити проблемні ситуації. Вчасно, самостійно і якісно здатні виконувати професійні завдання, відмінно виконують фізичні нормативи.

Висновки. Отже, з метою визначення ефективності формування культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі прикладної фізичної підготовки були розроблені критерії (аксіологічний, гносеологічно-діяльнісний, поведінковий) та відповідні їм показники (мотивація здорового способу життя; обізнаність у сфері культури здоров'я, уміння оцінки стану здоров'я, фізкультурно-оздоровчі вміння; емоційно-вольова регуляція,

прагнення до саморозвитку), за якими схарактеризовано чотири рівні (пасивний, елементарний, базовий, високий) сформованості культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому слід представити модель формування культури здоров'я майбутніх фахівців економічних спеціальностей у процесі прикладної фізичної підготовки, що передбачає формування таких знань, умінь і навичок, а також фізичних та особистісних якостей, які будуть необхідні для самостійної здоров'язберігаючої діяльності у майбутній професійній чи повсякденній сферах.

Література

1. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя : теоретико-методичні аспекти : *монографія*. Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. 357 с.

2. Добротина Н. А. Биология человека, экология и здоровье (антропологическая валеология) : *учеб. пособ.* Н. Новгород, 1999. 247 с.

3. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності: *монографія*. Одеса : Видавець М. П. Черкасов, 2010. 265 с.

4. Кочерга Є. В. Дослідження проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя у вітчизняній педагогічній науці. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : «Валеологія : сучасність і майбутнє»*. 2016. Випуск 20. С. 101–104.

5. Куницына В. Н. Социальная компетентность и социальный интеллект: структура, функции, взаимоотношение. *Теоретические и прикладные вопросы психологии*. 1995. № 1. С. 195–200.

6. Ландо О. А. Управління формуванням здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи у педагогічних коледжах: *автореф. дис. ... канд. пед. наук* : 13.00.06. Київ, 2015. 20 с.

7. Лянной Ю.О. Професійна підготовка майбутніх магістрів з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах: теоретико-методичний аспект. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 566 с.

8. Міхеєнко О. Науково-методична система професійної підготовки майбутніх фахівців зі здоров'я людини до застосування здоров'язміцнювальних технологій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 3 (57). С. 222–229.

9. Носко М. О., Гришко Ю. Ю., Носко Ю. М., Дейкун М. П. Руховий розвиток та стан здоров'я школярів та студентів навчальних закладів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 142. С. 126–129.

10. Турчинов А. В. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх офіцерів національної гвардії України у процесі професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2016. 227 с.

References

1. Boychuk, Y.D. (2008). Ecological and valeological culture of the future teacher: theoretical and methodological aspects. Sumy: VTD "University Book".

2. Dobrotina, N.A. (1999). Human biology, ecology and health (anthropological valeology). N. Novgorod.

3. Dolynsky, B.T. (2010). Theoretical and methodological principles of training future teachers to form health-preserving skills and abilities in junior high school students in educational activities. Odessa: Publisher MP Cherkasov.

4. Kocherga, E.V. (2016). Research of the problem of formation of health-preserving competence of the future teacher in domestic pedagogical science. Bulletin of VN Karazin Kharkiv National University. Series: "Valeology: present and future", 20, 101–104.

5. Kunitsyna, V.N. (1995). Social competence and social intelligence: structure, functions, relationships. Theoretical and applied issues of psychology, 1, 195–200.

6. Lando, O.A. (2015). Management of the formation of health-preserving competence of future primary school teachers in pedagogical colleges: dis. ... cand. ped. science: 13.00.06. Kyiv.

7. Lyannoy, Yu.O. (2016). Professional training of future masters in physical rehabilitation in higher educational institutions: theoretical and methodological aspect. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko.

8. Mikheenko, O. (2016). Scientific and methodological system of professional training of future specialists in human health for the use of health-promoting technologies. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies, 3 (57), 222–229.

9. Nosko, M.O., Grishko, Yu. Yu., Nosko, Yu. M., & Deikun, M.P. (2017). Motor development and health status of schoolchildren and students of educational institutions. Bulletin of Chernihiv National Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences, 142, 126-129.

10. Turchynov, A.V. (2016). Formation of health-preserving competence of future officers of the National Guard of Ukraine in the process of professional training: dis. ... cand. ped. science: 13.00.04. Kharkiv.